

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Osztályozás

Tárgy

9.439

Hely

Szerző: *Szörög Endre*

Cím: *A felszázados Buda-Pest*

Forrás:

Ar. Újság

Bp

1923. 11. 11.

(145)

(Köt. v. fiz.)

"1872/1923"

Gyors léptekkel közeledik november tizenhete-dike, amikor a főváros meg akarja ünnepelni Budapest egyesítésének félszázados évfordulóját. 1872-ben lett elválaszthatatlanul eggyé Pest, Buda és Óbuda. A törvényhatóság csak egy évvel későbbben, 1873 november 17-én ült össze első ünnepi közgyűlésre. 1923 november 17-e tehát a fővárosi törvényhatósági bizottság létrejöttének félszázados fordulója, az autonómia ünnepe.

Erre az ünnepre a mai főváros nagy terveket szőtt, amelyek *összezsugorodtak*. Hetvenkéttagú előkészítő-kigondoló bizottságot választottak, az egyetlen, amibe az ellenzék tagjainak is helyet adtak, azonban ennek a bizottságnak vajmi kevés szerep jutott. Kiállítások, kongresszusok, és ragyogó ünnepségek helyett csak *diszközgyűlést* tartanak az évforduló napján, előzetesen pedig *hálaadó istentisztelet* lesz a belvárosi plébániatemplomban.

A jubileum alkalmából egy röpke pillanatra *mi is visszaidézzük a régi világot*, az elmúlt ötven esztendő emlékeit. *Mi volt, mivé lett Budapest*, — ez volt a kérdésünk azokhoz, akiknek három-négy évtizedes multjuk van a város életében, akik e félszázad javarésztét hűséges, kitartó barátként töltötték együtt jóban-rosszban ezzel a zajgó, szenvedő és verejtékező fővárossal.

Fájdalom, kevesen vannak ilyen régi jóbarátok. De azért találtunk egyet-egyet az egyesített városrészekben: *egyet Pesten, egyet Budán és egyet Óbudán*. S az ő szavuk nyomán feltárul a múlt és elvonul előlünk az 1873—1923 közötti ötven esztendő...

Magyar legyen a magyar főváros!

Radocza János az egyetlen, aki az ötvenésztendő jubileummal együtt a maga ötvenéves munkásságát és félszázados törvényhatósági bizottsági tagságát is ünnepelheti. Már csak egyedül ő él azok közül, akik ott voltak Buda-Pest bölcsőjénél, s akik végigkísérték ezt a szenvedő és ragyogó várost a maga tövises és egyben bátor útján, — majdnem egészen a mai hanyatlásáig. Sőt Radocza már a három város: Pest, Buda és Óbuda összeforrása előtt is öt éven át pesti városatyja volt, amennyiben 1867-ben választották meg először. Azóta 1920-ig szakadatlanul dolgozott ezért a városért, amely idő alatt szűkebb hazája; a Terézváros három ízben az országházába is beküldötte. Legelőször Jókaival szemben 840 szótöbbséggel győzött. A régi trieszti gázgyár igazgatója is volt, amelyet megváltásakor ő adott át a fővárosnak. Egészen a legutóbbi időkig ült a Bur-vasut elnöki székében, — s a régi harcos most csendesen, megbékélten szemléli a városközi eseményeket.

Nyolcvannyolcesztendő múlt Budapest öreg városa, aki egy emberöltőt töltött a közelet porondján.

Az elmúlt ötven esztendő emléket idézzük:

— Uram, — szólal meg Radocza János — szép idők voltak, amelyek talán sohasem jönnek vissza...

*— Ho! is kezdjük hát? Én a főváros törvényhatósági bizottságának 1867 májusa óta vagyok a tagja. A legfőbb törekvésünk az egész idő alatt az volt, hogy ezt a fővárost magyarrá tegyük. Erőnket e téren 1869-ben koncentráltuk. Ekkor volt a választás a Terézvárosban, amelyet akkoriban Gorove István, az alkotmányos miniszterium földmivelésügyi minisztere képviselt. Vele szemben fellépett Schwarz Gyula későbbi egyetemi tanár. A Schwarz-pártiak voltak az ugynevezett »vöröstollasak«, akik a kalapjuk mellett vörös tollat viseltek. Schwarz Gyula választási gyűlést hívott össze a Lövéldete-terén, a régi Lövéldével szemben fából épült német színházba. Ott a programbeszédjében megjósolta, hogy *maholnap villamoson járunk a fővárosban...* Mégis körülbelül 1500 szavattal megbukott Goroveval szemben. A Gorove-párt, amely alapja lett a későbbi Szentkirályi-pártnak, megerősödött és Szentkirályit megválasztottuk a főváros akkori főpolgármesterévé.*

— A közgyűléseket akkoriban a régi városházán tartottuk, de az kicsinek bizonyult és ekkor átmentünk a Redout-épület (Vigadó) kistermébe. A közgyűlésen is összeverődött az a párt, amelynek a főtörekvése volt a főváros megmagyarosítása. A vezérek voltak: Ráth Károly, Széher Mihály, Királyi Pál, Steiger Gyula, Tavaszti Endre, Simon Florent és Haris Sándor. A törvényhatósági bizottsági tárgyalások mindég a legsimábbban folytak, turbulens elemek nem voltak.

— A főváros egyesítésére vonatkozó első indítványt 1867 október 16-án Szentkirályi Mór főpolgármester tette. Ezt az indítványt nagy helyesléssel fogadták és 1869 március 27-én Gerlóczy Károly tervezetet dolgozott ki Pest-

város közigazgatási ügykezeléséről. A főváros egyesítésére vonatkozó Szentkirályi-féle határozat elfogadásával felkérte a magyar királyi belügyminisztérium, hogy „hathatós pártolásával működjék oda, hogy a főváros egyesítéséről alkotandó törvény előkészítették”. A főváros egyesítése ügyében 34-es bizottság küldetett ki, amelynek tagjai közül csak magam vagyok életben. A fővárosi törvény tárgyalására az országgyűlésen ugyancsak szűkebb bizottság alakult. Akkoriban Szapáry Gyula volt a belügyminiszter. Ott már pengettük mi, akik a magyarosítást keresztül akartuk vinni: a törvény egy szakaszában mondják ki, hogy a törvényhatóság nyelve magyar. Nagy lelkesedéssel fogadták az eszmét, de maga Deák Ferenc is attól tartott, hogy ez nagy visszatétést fog kelteni a polgárság körében. A törvényhozásban azonban ezt a paragrafust is egyhangu lelkesedéssel elfogadták.

— Az alakuló közgyűlést 1873 november 17-én tartottuk meg. Ekkor Ráth Károlyt főpolgármesterré választottuk, Haasmann Ferencel, Buda városának volt polgármesterével szemben, aki a szabadságharc után Amerikába ment s akit a budaiak visszahívtak. Polgármester volt Kammermayer Károly, alpolgármester Kada Mihály és Gerlóczy Károly, aki a főváros fejlődése körül mint a középítési bizottmány vezetője halhatatlan érdemeket szerzett. A főváros fejlődésére nagy hatást gyakorolt boldogemlékű Andrássy Gyula a Közmunkatanács felállításával, valamint Podmaniczky Frigyes báró a Közmunkatanács elnökeként.

— Milyen volt a három város az egyesítés előtt? Buda a legelhangoltabb állapotban volt, úgy hogy az egyesítés ellenzői azzal érveltek, hogy rendbehozatala óriási költségbe fog kerülni a fővárosnak. Az utak és csatornák Budán nagyon el voltak hanyagolva, Óbudán pedig egyáltalán nem léteztek. Fejlődése erre az ötven évre esik, annak is az utolsó felére, amikor Bárczy István alatt nagyot lendült.

— Bárczynak nagy érdemei voltak — hangsúlyozza Radocza János — és most ócsárolják azt, amit mi teremtetünk...

Adómeztagadással feleltek a darabont-kormányának

Stern József dr. neve összeforrt Óbudával. Három évtizednél hosszabb időn át képviselte a harmadik városrészt az egyesített főváros közgyűlésén. S hogy mindenkor szívén viselte Óbuda speciális ügyeit, annál legjobban bizonyította, hogy az egykor csöppnyi mezőváros, amelyet még az egyesítés idején is jobbágyok laktak, Pest-Budával összenöve, virágzó része és kiegészítője lett az anyavárosnak.

— Más világ járt akkoriban Budapesten — kezdte elbeszélését Stern József dr. — amikor engem 1891 őszén először választottak be a törvényhatósági bizottságba. Jobb-e, rosszabb-e, ne beszéljünk erről, ünnep idején. Harminckét évvel ezelőtt még lövönat vitt az első közgyűlésre és az elnöki székben a „három Károlyok” ültek: Ráth Károly, a főpolgármester, aki „az emberi kor legvégső határáig” életelt barátot, ellenséget, Kammermayer Károly, a polgármester és Gerlóczy Károly alpolgármester. Azok közül, akik az én bevonulásomkor ott ültek a bizottsági tagok padjaiban, már csak hárman maradtunk olyanok, akik a törvényhatóságnak legutóbb is tagjai voltunk: Ehrlich Gusztáv, az erzsébetvárosiak dédelgetett „Ehrlich apája”, Kollár Lajos, a budaiak vezére és jómagam.

— Ahol ma Wolff Károly a vezér, a harminc év előtti többség élén a józsefvárosiak közül Hüvös József és Rémi Róbert, a terézvárosiak közül Radocza János és Tenczer Pál, a Lipótvárosból Mezei Móric, a budaiak részéről Scheich bácsi, a várbeli patikus, Rupp Imre a Közmunkatanács későbbi elnöke állottak, mi,

Óbudaiak Végh János köré gyülekeztünk. Azokban a padokban, ahol ma Csilléry, Petrovác, Buday Dezső és társaik ülnek, — harminc esztendővel ezelőtt a Sasok domináltak. Kléh István volt az ellenzék vezére, Polónyi Géza és Királyi Pál az alvezérek. Az ellenzék szónokai Polónyi Géza és Steiger Gyula voltak. A folyosón, ahol ma hidegen, idegenül, a politikából lelkükbe vésődött gyűlölettel járnak a bizottsági tagok, — harminc esztendeje többségiek, ellenzékiek együtt hallgatták a nagyszerű Baron professzor anekdotáit. Más idők voltak, más emberek, megöszültünk, megöregedtünk a harminc esztendő alatt, de mintha megkopott megfakult volna a közgyűlés terme is: akkor oda csak ellenfelek jártak, ma pedig — ellenségek...

— A mi fővárosunk mindig erős volt a harcban, a harminc esztendő alatt álltunk már ki erősebb vihart is, mint a mai. Akkor bizony kiálltunk, szembeszálltunk s nem tettük le a fegyvert senki előtt sem. Mikor a közgyűlés Fejérváry diszpolgárságát tárgyalta hajnalig tartó ülésen, szembeszálltunk a politikai reakcióval. A darabont-kormány idejében Rudnay kormánybiztos installációja elől egy emberként vonultunk ki a közgyűlés terméből. Márkus főpolgármester lemondott, megtagadtuk

az adófizetést, megindult az ellenállás az alkotmánytörvény kormányzat szemben. Akkor erőt adott az a tudat, hogy politikai reakció ellen harcolunk. Ma visszavonultunk a közgyűlésből, mert a politikai reakció ellen van erőnl harcolni, de kultur-reakcióval szemben, amely a mai városházi többség programja, a megvetés és a fájdalom kicsavarja kezünkől a fegyvert.

— Ötven esztendő... Az elnöki székben Ráth Károlyt felváltotta Márkus József, Fülepp Károly, Helta Ferenc és Bárczy István és a sorf most Sipőcz zárja le, a „Macht geht vor Recht” polgármestere. Ki gondolta volna amikor a mi városunk nagy építőmestere, Bárczy István megindult hatalmas terveinek pályáján, hogy néhány esztendőre újból megjelennek a kőművesek, akik szét bontják a disztesre, fényesre épített falakat?

— A régi arcok eltűntek a közgyűlésről, velük eltűnt elmúlt a főváros egyik legszebb korszaka is. Ötven esztendő ünnepe a fővárosnak nem-e az ő ünnepük, azoké akik az új, nagy Budapestben a maguk emléket építették fel? A harcok elmúlnak, de a hősöknek örök életük van és nehéz szívvel járulok az ötven esztendő ünnepén a mi városunk hősei: a Ráth Károlyok, a Királyi Pálok, a Márkus Józsefek emléke elé, akiknek megritkult sorába hősök nyomába zsoldosok léptek...

A közgyűlés frontot csinált Bánffyval szemben

Harminckét esztendeje ül a városatyák padjában Kollár Lajos, a budaiak régi vezére. Mindig ki tartó hűséggel képviselte a budaiakat. Ő ma is aktív tagja a közgyűlésnek s így a régiek közül a leginkább van módjában összehasonlítást tenni a mai és az elmúlt idők között.

Az emlékezés fátyolos hangján szólat meg:

— Ugy érzem, hogy azokon a nagy alkotásokon közjóléti és közművelődési intézményeken felül, amelyek Budapestet világvárossá tették, egyike a legnagyobb érdemeknek az, hogy a főváros ügyeinek intézői okok közoktatási politikával, természetesen kitűnő, s hazafias tanítói és tanári kar segítségével a főváros lakosságát rövid idő alatt tisztá magyarrá tették. Fontos tényezője ennek a Népszínház felépítése és a népszínház művészet tündöklő csillaga: Blaháné, valamint az, hogy a Népszínház vezetése első ízben az izzó lelkű magyarnak Rákosi Jenőnek a kezébe került.

— Bár az egyesítés által a főváros a budai hegyek felé és erdőkkel nagy kincshez jutott, megbecsülhetetlen elhatározás volt az, hogy Darányi Ignácnak, a II. kerületi akkori képviselőjének és törvényhatósági bizottság tagjának indítványára a közgyűlés hozzájárult a bada keszi erdő megvásárlásához, valamint az is, hogy a főváros erdeinek és parkjainak kezelése, felújítása körül költséget nem kimélt.

— A kilencvenes években egy külföldi csoport ajánlatot tett József főhercegnek a Margitsziget megvételére. Bár a főváros pénzügyi helyzete nem engedte meg a fényűző kiadásokat, a közgyűlés belátva azt, milyen csapást jelentene a főváros lakosságára, ha a Margit szigetről kiszorulna, egyhangulag elhatározta, hogy inkább a főváros szerzi meg a szigetet. Fel is kérte József főherceget, hogy amennyiben a Margitszigetet valóban el akarná adni, úgy ne idegeneket, hanem Budapest székesfővárosát részesítse előnyben.

— Amidőn Steiger Gyula, majd Királyi Pál magaslatot ki a törvényhatósági bizottság vezéralakjaként, sokáig tárgyilagosabb, sokkal nyugodtabb tárgyalások folytak mint azóta, amióta az országos politikai pártok — akár a demokráta pártot, akár a keresztény közszégy pártot értve — az országos politika terén elfoglalt álláspontjukat is belevitették a közszégy életbe. Hisz a kilencvenes években a fővárosi törvényhatósági bizottsági tagok többsége a szabadelvű párt politikájának volt híve mégis ha a város valamely életbevágó ügyéről volt szó a bizottsági tagok politikai pártállásuk nem feszélyezte

— Erzsébet királynénak 1898. szeptember elején történt tragikus halála után alig két hónappal nyilvánosságra jutott Ferenc Józsefnek az az elhatározása, hogy a Szent György-terén felállított Hentzi-szobrot, amelyet a magyarság megszegényítésének tartottunk, a hadapródiakalé elé helyezteti, ezáltal helyet adván Erzsébet királyné szobrának. Bánffy Dezső, az ország erőkezű miniszter elnöke néhány nappal később építési engedélyt kért a Szent György-terre néző két-háromemeletes miniszterielnöki palota felépítésére. A főváros tanácsa a magánépitési bizottság véleménye alapján az új miniszterielnöki palota felépítésének engedélyzését megtagadta, részben azért mert az épület architektonikus szempontból hátránnyára lett volna az Erzsébet-szobornak, másrészt mert bűnnek tartotta a csodás szépségű Várnak háromemeletes épületekkel való elcsufítását. — Bánffy érsködött; de a főváros törvényhatósági bizottsága a budai bizottsági tagok kezdeményezésére az autonómia megóvása érdekében frontot csinált Bánffy miniszterielnökkel szemben a ellentállását siker koronázta.

— Bizony, a régi időkben a közgyűlés terme nem volt személyes gyűlölködések színtere. Ha voltak is erőharcok, a csata eldőltével megszűnt közöttünk az ellentét, mert a bizottsági tagok nem aszerint foglaltak egyik vagy másik kérdésben állást, hogy melyik párt tette az indítványt, hanem aszerint, melyik megoldást tartották a fővárosra üdvösnek.

— Azt hiszem, — fejezte be méla rezignációval én dekes nyilatkozatát Kollár Lajos — ezt a példát kellene most is követnünk, hogy Budapestet nagygyá és széppé tegyük...

Ezt, ezt — ezt harsogjuk mi is már három esztendője. Az ötvenesztendő ünnepség ekkor volt igazi jubileum. Budapest népének jubileuma, amely lélekből örvendezne, hogy megérhette ezt az időt. Igaz azonban csak Wolff Károlyék jubilálnak, magukra maradtan, kisdud táborukkal. Ünneplik a régieket, a dícsőket, — amint Stern József mondja fentebbi nyilatkozatában — a Ráth Károlyok, a Királyi Pálok, a Márkus Józsefek, a Bárczy Istvánok városépítő munkásságát, örök dicsőségét...

György Endre